Acțiuni raționale - proiectul unei cercetări filosofice
Rational actions - a research project in philosophy

Gheorghe Ştefanov

ANNALS of the University of Bucharest
Philosophy Series

Vol. LVII, no.1, 2008
pp. 3 – 12.

LOGICĂ ŞI FILOSOFIA LIMBAJULUI

ACŢIUNI RAŢIONALE – PROIECTUL UNEI CERCETĂRI FILOSOFICE

GHEORGHE ŞTEFANOV

În cele ce urmează doresc să vă prezint un proiect filosofic. E vorba despre un proiect pe care îl consider deosebit de important, deşi nu exclud posibilitatea ca în elaborarea lui să se fi strecurat şi erori. De aceea, v-aş fi recunoscător pentru orice reacţie critică privitoare la ceea ce întâlniţi scris aici[1].

Există, pe de altă parte, câteva idei pe care le asum în cele ce urmează fără să le supun unei evaluări critice. Fac acest lucru în mod conştient. De aceste idei nu depinde însă decât felul în care evaluez relavanţa mai generală a proiectului meu. Dacă nu le împărtăşiţi, probabil că nu veţi considera că pe baza cercetării pe care o presupune acesta ar putea fi formulat un răspuns la întrebarea „Ce înseamnă că noi, oamenii, suntem raţionali?". Dar acest lucru nu afectează discuţia privitoare la posibilitatea de principiu a realizării proiectului.

Textul meu este structurat în modul următor. În prima parte voi vorbi pe scurt despre cum am ajuns la ideea acestui proiect, după care voi încerca să lămuresc, pe cât posibil, natura cercetării implicate de acesta. Apoi voi lua în considerare câteva obiecţii posibile, încercând sa arăt, pentru fiecare în parte, cum cred că ar putea fi depăşită. În încheiere voi încerca să arăt cum cred că ar putea fi dezvoltat acest proiect şi de ce mi se pare importantă cercetarea filosofică pe care o iniţiază.

1. Calea pe care am ajuns la o formulare iniţială a proiectului unei cercetări a raţionalităţii acţiunilor omeneşti a fost următoarea. Acum câţiva ani am încercat să susţin că aplicarea teoriei actelor de vorbire la cazul rostirilor care exprimă atitudini propoziţionale ar putea sa ne ajute să soluţionăm o serie de probleme cu care se confruntau abordările obişnuite ale acelor tipuri de rostiri[2]. Dificultatea principală cu care m-am confruntat în momentul respectiv a

[1] Le sunt recunoscător colegilor mei, profesorii Mircea Flonta, Drăgan Stoianovici, Adrian Paul-Iliescu şi Mihail Radu-Solcan pentru reacţii la o versiune preliminară a acestui text.

[2] În „Propositional Attitudes as Speech Acts", conferinţă prezentată la *Third International Symposium for Analytical Philosophy*, Bucureşti, 29-30 mai, 2005. Textul conferinţei se găseşte pe internet la adresa: http://ub-filosofie.ro/~stefanov/work/speech_attitudes.pdf

fost că formulările de tipul atitudinilor propoziţionale pot fi utilizate în cadrul unor raţionamente, iar teoria actelor de vorbire nu dădea seama de acest fapt.

Am realizat atunci că problema e mult mai generală şi că priveşte întreaga teorie a actelor de vorbire. Pe de o parte, mi se părea că am bune temeiuri să accept că de fiecare dată când utilizăm limbajul realizăm acte de vorbire. Pe de altă parte, era limpede că uneori, atunci când utilizăm limbajul, facem raţionamente. Întrebarea era: „Cum poate un act de vorbire să fie consecinţa raţională a unui alt act de vorbire?"

Dar întrucât actele de vorbire erau, în fond, un tip de acţiuni, am ajuns în curând la o altă întrebare: „Cum poate o acţiune să fie consecinţa raţională a unei alte acţiuni?" Această întrebare reprezintă de fapt punctul de pornire al proiectului meu.

2. Răspunsul la întrebare, după părerea mea, poate fi dat identificând regulile care guvernează succesiunile raţionale de acţiuni, fie că acestea sunt acţiuni verbale, adică acte de vorbire, fie că sunt acţiuni non-verbale. Iar acum aş dori să previn câteva neînţelegeri cu privire la acest lucru.

În primul rând, nu doresc sa discut despre raţionalitatea acţiunilor considerate izolat. Cred că atunci când unii dintre filosofii din trecut au avut în vedere o facultate precum înţelepciunea practică sau raţiunea practică ei se raportau la acţiuni în acest fel. Şi la fel mi se pare că se raportează şi gânditorii mai noi care au elaborat, de pildă, o teorie a alegerii raţionale.

În al doilea rând, nu doresc să găsesc o explicaţie naturală pentru faptul că succesiunea raţională a anumitor acţiuni omeneşti este cea care este. Ceea ce nu înseamnă că eu cred că o asemenea explicaţie n-ar putea fi formulată. Poate că şi procesele de gândire prin care un om trece de la premisele unui raţionament la concluzia acestuia ar putea fi descrise în termeni de relaţii cauzale şi legi naturale, dar interesul logicianului nu este să ofere o astfel de descriere. Eu mă aflu într-o situaţie asemănătoare.

În al treilea rând, întrucât regulile vizate nu guvernează doar anumite înşiruiri raţionale ale acţiunilor, acestea nu sunt de felul regulilor morale sau al regulilor de politeţe. Din nou, nu exclud posibilitatea ca aceste reguli să exprime, în fapt, nişte convenţii sociale, aşa cum nu exclud posibilitatea ca regulile logice să exprime şi ele astfel de convenţii. Pentru regulile logice pare însă să fie esenţial faptul că acestea nu depind de conţinutul propoziţiilor cărora li se aplică. Mă aştept, aşadar, ca şi regulile pe care le caut eu să aibă o caracteristică asemănătoare.

În fine, ceea ce îmi propun eu să studiez sunt acţiunile, şi nu descrierile acestora[3]. Descrierea unei acţiuni complexe, cum ar fi cea de a trage frâna de mână, apăsând pe un buton şi ridicând o manetă, implică logic descrierile acţiunilor componente. Nu este însă raţional ca *realizarea acţiunii respective* să

[3] Ceea ce nu înseamnă că nu s-ar putea vorbi şi despre descrieri. Descrierile *sunt* o anumită clasă de acţiuni.

fie urmată de realizarea vreuneia dintre acţiunile mai simple care au compus-o, fiindcă acestea au fost realizate deja (ridicarea manetei de frână nu e o acţiune care se succede raţional acţiunii de a trage frâna de mână).

Un alt mod de a lămuri mai bine lucrurile ar fi să ne uităm la un exemplu. Chiar dacă nu ştiu în prezent care sunt regulile care fac obiectul cercetării, cred că ele ar semăna cu o regulă de forma următoare: „În cadrul unei secvenţe de acţiuni realizate în vederea aceluiaşi scop nu pot figura acţiuni similare, dintre care unele par să mă apropie de atingerea scopului propus, iar altele par să mă îndepărteze de scopul propus". Pe baza acestei reguli s-ar putea justifica, de pildă, că este în egală măsură iraţional ca atunci când urmăresc să intru într-o încăpere să închid uşa pe care urma să intru, după ce am deschis-o şi, de asemenea, să fac afirmaţii contradictorii în cadrul unei argumentări.

3. Cred că este mai limpede acum în ce constă proiectul pe care vi-l prezint. Voi lua în considerare în continuare câteva obiecţii de principiu privitoare la posibilitatea de a realiza un astfel de proiect. Este vorba, desigur, de obiecţiile pe care mi le-am putut eu imagina. Cu siguranţă că altcineva s-ar putea gândi şi la alte obiecţii.

Prima obiecţie ţine de o anumită disparitate, uşor de observat atunci când comparăm propoziţiile şi acţiunile. Proprietăţile semantice ale propoziţiilor nu par să admită grade. O propoziţie, se spune în mod obişnuit, este adevărată sau falsă, cu sens sau lipsită de sens. O acţiune, în schimb, poate fi reuşită sau nereuşită, dar uneori e greu de distins între o acţiune realizată defectuos şi o acţiune eşuată. Există, în plus, nenumărate variante intermediare între o acţiune reuşită pe deplin şi o acţiune realizată defectuos. De asemenea, două acţiuni pot fi la fel de reuşite şi totuşi să fie realizate în maniere distincte.

Să observăm însă că am pornit de la ideea că rostirea unei propoziţii este, la rândul ei, tot o acţiune. Aceeaşi propoziţie poate rostită în moduri diferite. Atunci când cineva încearcă să îşi ceară scuze pe un ton răstit, de pildă, am putea să ne confruntăm cu aceeaşi problemă – a reuşit persoana respectivă să îşi ceară scuze sau nu? Iar în alte cazuri am putea să ne întrebăm dacă, rostind o anumită propoziţie într-un anumit moment, o persoană a reuşit să sporească gradul de acceptabilitate al unei anumite idei.

Pe scurt, dacă rostirea unei propoziţii e o acţiune ale cărei caracteristici admit grade, aşa cum se întâmplă şi în cazul celorlalte acţiuni, atunci problema vine dintr-un anumit mod distorsionat de a vedea propoziţiile şi nu dintr-o disparitate între acţiuni şi propoziţii.

O a doua dificultate izvorăşte tot din compararea propoziţiilor şi acţiunilor. O anumită succesiune de acţiuni, în măsura în care poate fi privită ca fiind distinctă de alte acţiuni, sau înşiruiri de acţiuni, pare să se caracterizeze prin faptul că toate acţiunile care fac parte din secvenţa respectivă vizează un singur scop. Dintr-o propoziţie, în

schimb, putem deriva mai multe alte propoziţii care nu au nimic în comun. Altfel spus, o secvenţă logică de propoziţii poate fi, într-un sens, divergentă, în timp ce o secvenţă raţională de acţiuni nu poate fi decât convergentă[4].

Pentru a vedea cum poate fi înlăturată această dificultate trebuie să observăm că ea izvorăşte din două moduri diferite de a privi limbajul. Atunci când vorbim, în mod obişnuit, despre relaţiile logice dintre propoziţii, vedem propoziţiile ca facând parte dintr-un sistem abstract de obiecte.

Văzute astfel, propoziţiile nu se succed. Propoziţiile prin care enunţ, de pildă, că mai multe obiecte care fac parte din aceeaşi clasă au o anumită proprietate, oferă un suport inductiv propoziţiei prin care enunţ că toate obiectele din clasa respectivă au acea proprietate. Iar din aceasta din urmă pot fi deduse logic toate propoziţiile particulare prin care atribui proprietatea vreunui obiect din clasa pe care o aveam în vedere. În cadrul sistemului abstract avem ambele relaţii.

Atunci când argumentăm, în schimb, fie justificăm propoziţia generală pe baza propoziţiilor particulare, fie procedăm invers. Cele două relaţii logice nu mai coexistă. Propoziţiile pe care le rostim se succed. Fiecare rostire a unei propoziţii este o acţiune, iar acţiunile pe care le fac atunci când argumentez vizează un singur scop – creşterea gradului de acceptabilitate al tezei pentru care argumentez (sau diminuarea gradului de acceptabilitate al unei teze pe care o critic).

Nu e vorba, desigur, despre o succesiune temporală aici. Aceleaşi argumente oferite în sprijinul unei anumite teze pot apărea într-un text sau într-un discurs într-o ordine diferită.

Ceea ce mă duce la a treia dificultate despre care doream să vorbesc. Aceasta ar putea fi formulată în felul următor. O serie de caracteristici ale acţiunilor par să împiedice cercetarea lor logică. Spre deosebire de actele de vorbire, care au o anumită forţă ilocuţionară (ce pare să determine tipul de acţiune pe care îl realizăm) dar şi un conţinut propoziţional, acţiunile care nu sunt realizate în cadrul unui proces de comunicare nu par să aibă un conţinut. În plus, anumite succesiuni aparent raţionale ale unor acţiuni par să fie, totuşi, succesiuni temporale şi să ţină de caracteristici specifice ale obiectelor asupra cărora se acţionează sau ale contextelor în care sunt realizate acţiunile, astfel încât nu mai putem vorbi despre un caracter neutru al regulilor care li se aplică. Pe scurt, problema pare să fie că chiar dacă se acceptă că anumite acţiuni se înşiruie potrivit unor reguli, aceste reguli nu pot fi reguli logice.

---

[4] O problemă înrudită cu aceasta este următoarea. Acţiunile noastre par întotdeauna să vizeze un anumit scop, dar atunci când gândim nu ni se pare că urmărim întotdeauna un ţel anume. Putem trece de la un gând la altul fără să urmărim nimic. Totuşi, s-ar putea spune că atunci când gândim raţional noi urmărim întotdeauna ceva. Ceea ce ne împiedică, poate, să vedem limpede acest lucru este faptul că privim gândurile (sau propoziţiile) ca pe nişte obiecte izolate care se înşiruie în mediul eteric al minţii, ignorând faptul că atunci când rostim propoziţii sau exprimăm diferite gânduri în forul nostru interior noi realizăm anumite acţiuni.

Aş vrea să mă ocup mai detaliat de această dificultate. Pentru început, să ne uităm la un exemplu. Să presupunem că, în cadrul unei partide de şah, doresc să transform un pion în regină. Situaţia de pe tablă este de aşa natură încât nimic nu mai poate împiedica înaintarea pionului meu până pe ultima linie. Fiecare acţiune pe care trebuie să o realizez pentru a atinge scopul pe care mi l-am propus e caracterizată (dar nu complet) de tipul acţiunii – mutarea unui pion, obiectul asupra căruia realizez acţiunea – pionul alb aflat iniţial la H2, precum şi „conţinutul" propriu-zis al acţiunii (chiar dacă aici nu este vorba despre un conţinut semantic[5]) – H2-H4, de pildă. Schema succesiunii acţiunilor pe care trebuie să le realizez e asemănătoare cu schema unei argumentări lineare: H2-H4 (sau H2-H3 → H3-H4) → H4-H5 → H5-H6 → H6-H7 → H7-H8 = Q.

Faptul că nu pot realiza direct o mutare precum H2-H8=Q, de pildă, nu ţine de o imposibilitate fizică (sau de particularităţi fizice ale pionului de pe tabla de şah), ci de regulile jocului de şah. Dar eu pot să-mi imaginez că fac mutările necesare transformării pionului meu în regină în orice ordine (şi aş putea să îl aşez pe tablă şi să fac efectiv mutările respective într-o altă ordine). În mod similar, reguli mai stricte ale unei activităţi specifice de argumentare mi-ar putea interzice să formulez concluzia unei argumentări înaintea premiselor.

În unele cazuri astfel de reguli sunt, într-adevăr, încorporate în anumite proprietăţi fizice ale obiectelor implicate în acţiunile mele (un exemplu ar putea fi obiectele prevăzute cu sisteme de siguranţă). Dar ceea ce mă interesează atunci când studiez relaţiile dintre diferite acţiuni nu e ordinea temporală în care acestea sunt (sau trebuie să fie) realizate efectiv, ci dependenţa lor raţională. Important este să observăm că putem distinge între acestea două.

În ce priveşte observaţia că regulile ar putea fi lipsite de neutralitatea caracteristică regulilor logice, cred că aş putea răspunde în felul următor. Şi în cazul acţiunilor, ca şi în cazul propoziţiilor, utilizarea raţiunii nu revine doar la urmarea regulilor logicii formale. E iraţional să-i atribui unui om pe care l-ai calificat drept celibatar proprietatea de a fi căsătorit, dar nu fiindcă facând asta ai încălca vreo regulă logică[6]. În mod analog, am putea descoperi reguli care guvernează succesiunile raţionale ale acţiunilor şi care nu sunt, într-un sens strict, reguli logice. Dar aceasta nu ar însemna neapărat că regulile respective nu sunt raţionale.

Acestea fiind spuse, putem să luăm în considerare acum o altă dificultate. Aceasta pare să se datoreze contrastului dintre caracterul necesar al paşilor unei demonstraţii formale şi multitudinea de secvenţe de acţiuni care pot conduce către realizarea aceluiaşi scop.

---

[5] Şi aici pot fi formulate probleme suplimentare. O propoziţie are o structură predicativă. Dar în ce sens conţinutul unei acţiuni poate avea o structură predicativă? La fel, cum poate o acţiune să aibă un conţinut universal? Dar unul negativ sau condiţional? Sper că aceste chestiuni vor fi lămurite pe parcursul elaborării proiectului meu.

[6] O regulă logică m-ar opri să spun despre omul respectiv doar că „nu este celibatar".

Să ne uităm din nou la un exemplu. Pentru a demonstra, folosind un sistem de deducţie naturală, că formula [A & (A → B)] → B este o teoremă a logicii propoziţiilor vom scrie, în mod obişnuit, următoarele rânduri:

1	(1) A & (A → B)	As.
1	(2) A	1, E &
1	(3) A → B	1, E &
1	(4) B	3,2, E →
	(5) [A & (A → B)] → B	1,4, I →

Pregătirea unei ceşti de ceai, pe de altă parte, poate include acţiuni foarte diferite (pregătirea focului în sobă, utilizarea unui cuptor cu microunde, a unui aparat electric care produce apă fierbinte sau a unei strecurători ş.a.m.d.). De asemenea, e destul de dificil de determinat unde începe şirul acţiunilor care ţin de pregătirea ceaiului – e inclusă aici şi cumpărarea unei cutii de ceai, a laptelui şi a mierii sau nu?

Eu nu mă simt însă dezarmat în faţa unor asemenea diferenţe. Teza (5) de mai sus ar putea fi, desigur, demonstrată şi pe o altă cale[7]. În mod asemător, putem spori credibilitatea unei anumite opinii utilizând linii diferite de argumentare. Caracterul necesar al legăturilor logice nu determină în mod unic şirul de raţionamente pe care le putem face atunci când dorim să justificăm o anumită afirmaţie, când căutăm explicaţii sau când formulăm ipoteze şi le testăm ş.a.m.d.

Există, desigur, şi cazuri limită, cum ar fi cel al unui joc pe care îl putem câştiga doar dacă efectuăm o anumită secvenţă de mutări. Reguli specifice unei anumite activităţi pot determina şiruri unice de acţiuni. Printre aceste acţiuni putem întâlni, desigur, şi acţiuni pe care le considerăm caracteristice pentru munca logicianului, cum ar fi deducerea de teoreme într-un sistem axiomatic[8]. Dar nu avem aici diferenţe semnificative între cazul celui care operează cu simboluri formale sau cu propoziţii şi cazul celui care operează cu alte obiecte.

---

[7] Iată o demonstraţie alternativă. Aceasta este corectă, în ciuda faptului că unii dintre paşii ei nu sunt necesari:

	(1)	B v ~B	Taut.
2	(2)	B	As.
3	(3)	A & (A → B)	As.
2	(4)	[A & (A → B)] → B	3,2, I →
5	(5)	~B	As.
3	(6)	A	3, E &
3	(7)	A → B	3, E &
3	(8)	B	7,6, E →
3,5	(9)	λ	8,5, E~
5	(10)	~[A & (A → B)]	3,9, I~
	(11)	~B → ~[A & (A → B)]	5,10 I →
	(12)	[A & (A → B)] → B	11 SI (Impl)
	(13)	[A & (A → B)] → B	1,2,4,5,12 Ev

[8] Sistemele axiomatice, din acest punct de vedere, par a fi mai puţin „flexibile” decât sistemele de deducţie naturală.

În privinţa dificultăţilor pe care le putem avea uneori în a identifica începutul unei serii de acţiuni s-ar putea replica în felul următor. Dificultăţile sunt reale, dar modul în care pot fi soluţionate nu e acum în discuţie. Important este că acestea nu privesc doar acţiunile în care nu avem de a face cu propoziţii sau gânduri. O persoană care caută obiecţii la o anumită afirmaţie pe care nu o acceptă s-ar putea gândi la diferite lucruri. Uneori ar putea fi greu de spus dacă unele dintre acestea reprezintă o parte componentă a obiecţiei pe care doreşte să o formuleze sau nu.

Ultima dificultate despre care voi vorbi aici priveşte modul în care e văzută în mod tradiţional diferenţa dintre „a gândi" şi „a acţiona". Să luăm un exemplu. Pe baza argumentelor pe care le primeşte, o persoană acceptă următoarea propoziţie: „Trebuie să ies acum din casă". După acceptarea concluziei, ceea ce ar urma în mod firesc ar fi să îşi părăsească efectiv locuinţa. Dar indiferent dacă o face sau nu, acţiunea de a-ţi părăsi locuinţa presupune mobilizarea voinţei, ceea ce nu mai are nimic de a face cu raţiunea.

Cineva care nu acceptă, pe baza argumentelor puternice existente, că fumatul îţi pune în pericol sănătatea, e iraţional. Despre cel care acceptă însă acest lucru, dar continuă să fumeze, nu spunem că e iraţional, ci că nu are o voinţă suficient de puternică pentru a se lăsa de fumat.

Cred că rădăcina acestei probleme o reprezintă chiar modul tradiţional în care au fost văzute aceste lucruri. Simplu spus, e vorba de o reprezentare idealizată a gândurilor şi a relaţiilor dintre ele. Ne închipuim, poate, că gândurile se perindă prin mintea noastră desfăşurându-se, în virtutea relaţiilor logice dintre ele, ca un ghem de aţă. Proiectul de aici este însă consecinţa unui alt mod de a vedea lucrurile.

Potrivit acestuia, atunci când gândim nu facem altceva decât să realizăm anumite acte de vorbire care sunt, în principiu, accesibile public. Rostirea în minte a cuvintelor „Aristotel putea să leviteze", de pildă, nu este, din acest punct de vedere, un gând. Pentru a gândi ar trebui să opinăm că Aristotel putea să leviteze, sau să ne întrebăm dacă Aristotel putea să leviteze, sau să emitem ipoteza că Aristotel putea să leviteze. Iar majoritatea persoanelor educate nu ar putea face nimic din toate astea, dar nu fiindcă ar avea o voinţă slabă (ceea ce nu înseamnă că o voinţă slabă nu ne-ar putea împiedica uneori să acceptăm anumite idei), ci fiindcă şi-ar utiliza în mod adecvat raţiunea.

A gândi, mai simplu spus, înseamnă, din perspectiva faţă de care suntem angajaţi acum, a realiza o anumită acţiune. Şi aşa cum am putea fi împiedicaţi să realizăm o acţiune obişnuită" de diferiţi factori, putem fi împiedicaţi de diferiţi factori să gândim anumite gânduri. Faptul că sunt paralizat mă poate împiedica să îmi părăsesc locuinţa în momentul în care îmi propun să fac asta. La fel, uneori nu pot gândi un anumit gând atunci când aş dori, fiindcă nu îmi găsesc cuvintele. Cu siguranţă, e nevoie de o analiză minuţioasă pentru a distinge între cazurile în care ceea ce mă împiedică să realizez o anumită acţiune (inclusiv cea

de a gândi ceva) e raţiunea şi cele în care e vorba de un complex de relaţii cauzale în virtutea cărora acţiunea mea e irealizabilă la un moment dat. Dar dificultatea la care ne raportam acum pare să fi fost deja înlăturată.

4. Voi trece acum la felul în care cred că ar trebui să fie dezvoltat proiectul meu. În primul rând, cred că el ar trebui să conţină un model provizoriu al acţiunii. Prin aceasta am în vedere un model care să specifice componentele unei acţiuni – agentul (individual sau colectiv), tipul de acţiune realizată şi maniera în care e realizată acţiunea din respectiva categorie, conţinutul acţiunii (obiectul sau obiectele asupra cărora se acţionează şi relaţiile modificate prin acţiunea realizată), efectul inteţionat al acţiunii şi scopul vizat de aceasta etc. – precum şi relaţiile dintre aceste componente.

Ar trebui apoi realizată o cercetare comparativă, cu titlu preliminar, a unor exemple paradigmatice de acţiuni verbale pe care le realizăm atunci când ne utilizăm raţiunea pentru a îndeplini diferite sarcini cognitive şi a unor exemple paradigmatice de acţiuni (în principal non-verbale, dar nu numai) realizate urmărind diferite scopuri practice[9].

Pe baza acestei cercetări ar trebui să poată fi scoasă în evidenţă structura raţională comună a ambelor tipuri de serii de acţiuni. Cea mai mare parte a intuiţiilor comune cu privire la utilizarea raţionamentelor în cadrul diferitelor activităţi verbale, aşa cum au fost acestea explicitate de către logicieni, ar trebui să poată fi recuperate la nivelul acestei structuri.

În fine, ultima parte a proiectului ar trebui să o constituie dezvoltarea modelului obţinut şi aplicarea lui la diferite exemple, având în vedere în special cazurile în care acţiunile verbale şi acţiunile non-verbale fac parte, împreună, din aceeaşi secvenţă de acţiuni, realizate având în vedere un scop unic. Tot în această parte a proiectului ar trebui să fie studiate, aplicând acelaşi model, succesiunile raţionale ale actelor de vorbire[10].

Care ar fi însă câştigul pe care ni l-ar putea aduce această cercetare, dacă ea va fi întreprinsă într-un mod satisfăcător? Câştigul imediat, după părerea mea, ar fi că pe baza ei am putea răspunde la întrebarea: „Cum anume se împletesc într-un mod raţional activităţile noastre de comunicare şi celelalte activităţi omeneşti?”. Să ne uităm la un exemplu. În prezent, dacă am dori să spunem despre o persoană care nu face nimic pentru a pleca, după ce şi-a luat rămas

---

[9] Aceasta este partea în care sper că vor fi lămurite problemele ridicate în nota 5.

[10] În prezent cunosc o singură întreprindere înrudită cu cea pe care o am eu în vedere aici. E vorba de încercarea de a utiliza teoria actelor de vorbire în cadrul unei teorii a argumentării, realizată de FRANS H. VAN EEMEREN şi ROB GROOTENDORST în lucrarea *Argumentation, Communication and Fallacies – A Pragma-Dialectical Perspective* (Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1992). Problema raţionalităţii secvenţelor argumentative de acte de vorbire nu este însă rezolvată de cei doi autori olandezi, iar interesul meu nu se restrânge la rostirile utilizate în cadrul argumentărilor.

bun, că nu acţionează raţional, probabil că am avea dificultăţi în a justifica o astfel de afirmaţie. N-am putea spune despre persoana respectivă nici că nu face un raţionament valid, nici că nu alege soluţia optimă la o problemă practică. Cercetarea despre care am vorbit ar putea, în schimb, să ne permită să oferim justificarea dorită. Iar exemplele de acest fel sunt nenumărate.

Dar pe lângă faptul că am avea o teorie normativă care să unifice două domenii considerate până acum ca fiind separate, am avea, cred eu, ceva mai mult. Pe scurt, am avea o teorie generală a raţionalităţii omeneşti.

Ultima obiecţie din secţiunea precedentă anticipează, într-un sens, această idee. Personal, nu cred că dacă avem în vedere raţionalitatea omenească putem vorbi despre altceva decât ceea ce este manifestat public, prin acţiunile oamenilor[11]. În particular, dacă este vorba despre raţionalitate exprimată în limbaj, nu cred că o abordare filosofică a limbajului care asumă că acesta este un sistem de semne şi reguli semantice ar putea să producă rezultate satisfăcătoare[12]. Singura alternativă viabilă mi se pare a fi reprezentată de viziunea potrivit căreia atunci când vorbim despre un limbaj avem în vedere, de fapt, comportamentele verbale ale utilizatorilor limbajului respectiv. Iar aceasta este tocmai viziunea care ne permite să vedem legatura dintre limbaj şi forma de viaţă în cadrul căreia funcţionează acesta.

Convingerea mea este, prin urmare, că proiectul pe care vi l-am prezentat nu este doar realizabil, ci şi necesar, dacă dorim să obţinem un răspuns la întrebarea "Ce înseamnă că noi, oamenii, suntem raţionali?". Aşa cum am spus, însă, la începutul acestui text, această convingere ţine de acceptarea unor presupuneri a căror discuţie critică depăşeşte cadrul prezentării de aici.

RATIONAL ACTIONS – A RESEARCH PROJECT IN PHILOSOPHY

Summary

How can we justify the assertion that doing nothing to leave a place after saying goodbye (in appropriate circumstances) is irrational? The error, in such cases, does not seem related to

[11] Cred că această idee poate fi justificată utilizând un argument similar celui numit de obicei "argumentul limbajului privat" (vezi LUDWIG WITTGENSTEIN, *Cercetări filosofice*, Bucureşti, Ed. Humanitas, §§244–271).

[12] Paradigma unei asemenea abordări o reprezintă, probabil, proiectul unei semantici bazate pe condiţii de adevăr, aşa cum a fost acesta formulat de către DONALD DAVIDSON în scrierile sale. În lucrarea mea de doctorat (*Reprezintă viziunea lui Ludwig Wittgenstein asupra limbajului o provocare la adresa proiectelor filosofice contemporane de analiză semantică a limbajului?*, Bucureşti, 2000; textul nepublicat al lucrării se găseşte pe internet la adresa http://ub-filosofie.ro/~stefanov /work/thesis/index.html) am încercat să arăt, pe baza criticilor redactate de Ludwig Wittgenstein în a doua parte a vieţii, că presupoziţiile unui asemenea proiect sunt eronate.

invalid reasoning or failure to choose the optimal solution to a practical problem. The philosophical research I am proposing in this paper is supposed to offer such justifications based on rules governing the rational sequences of both verbal and non-verbal actions. In particular, it should also enable us to answer the question 'How can we get from a speech act to another rationally?' What I am trying to do in my paper is to present the project of such an investigation and overcome several objections to the idea that it could be successfully done. At the end I offer a sketch for the future development of my research project.